

Кізима Т. О.

доктор економічних наук, професор кафедри фінансів ім. С. Юрія

Руцький О. А.

здобувач другого (магістерського) рівня

Західноукраїнський національний університет

м. Тернопіль, Україна

ІНСТИТУЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ: РОЛЬ ЕКОНОМІЧНИХ ОЧІКУВАНЬ І ДОВІРИ

Повномасштабна війна в Україні стала потужним каталізатором глибинних трансформацій системи управління публічними фінансами, які виходять за межі традиційних фіскальних інструментів та охоплюють інституційні, поведінкові й соціально-економічні виміри. Умови воєнної економіки характеризуються підвищеним рівнем невизначеності, обмеженою доступністю інформації, зростанням фіскальних ризиків і залежністю від зовнішніх джерел фінансування, що актуалізує проблему довіри до публічних інститутів та формування економічних очікувань основних суб'єктів фінансових відносин.

З позицій інституційної теорії публічні фінанси розглядаються як система формальних і неформальних правил, що визначають процес мобілізації, розподілу та використання фінансових ресурсів держави [4]. В умовах війни ці правила зазнають суттєвих змін, зумовлених необхідністю оперативного перерозподілу бюджетних ресурсів, розширення дефіцитного фінансування, застосування надзвичайних податкових і боргових інструментів. Водночас ефективність таких трансформацій значною мірою залежить від здатності держави забезпечити інституційну стійкість та передбачуваність фінансової політики.

Особливу роль у процесі управління публічними фінансами відіграють економічні очікування, які формуються під впливом макроекономічної динаміки, бюджетної політики, інформаційних сигналів органів влади та загального рівня суспільної довіри. Згідно з положеннями поведінкової економіки, очікування економічних агентів не завжди є раціональними та можуть суттєво відхилятися від об'єктивних макроекономічних показників [2]. У воєнний період негативні очікування здатні посилювати інфляційні процеси, стимулювати тінізацію економіки та знижувати ефективність податкової мобілізації.

Звернемо увагу, що податкова мобілізація в умовах війни виступає вагомим інструментом формування дохідної бази бюджету, ефективність якого визначається не лише фіскальними заходами, а й рівнем інституційної довіри та економічних очікувань платників податків.

Довіра до публічних інститутів виступає ключовим нематеріальним активом системи публічних фінансів. Високий рівень довіри сприяє підвищенню добровільної податкової дисципліни, розширенню внутрішнього ринку державних цінних паперів та підтримці реформ у сфері бюджетного управління. У контексті війни довіра набуває стратегічного значення, оскільки забезпечує готовність домогосподарств і бізнесу фінансувати державні потреби, у тому числі через інвестиції у військові облігації та участь у фіскальних ініціативах уряду.

Проведені дослідження підтверджують доцільність інтеграції положень поведінкової фінансової теорії в аналіз процесів формування та використання публічних фінансів, особливо в умовах воєнної економіки. Обґрунтовано, що врахування поведінкових ефектів, соціально-психологічних чинників та особливостей сприйняття фінансових рішень економічними агентами дозволяє поглибити розуміння механізмів функціонування системи публічних фінансів, підвищити результативність взаємодії між державою та громадянським суспільством і удосконалити інструментарій фінансової політики. Застосування поведінкового підходу в поєднанні з інституційним аналізом формує підґрунтя для зміцнення довіри до публічних інститутів, стабілізації економічних очікувань

та забезпечення більшої стійкості системи управління публічними фінансами в умовах глибоких суспільних трансформацій [1].

Інституційні трансформації управління публічними фінансами в Україні в умовах війни проявляються також у зміні підходів до прозорості, підзвітності та фінансового контролю. Зростання обсягів міжнародної фінансової допомоги актуалізує необхідність дотримання високих стандартів фіскальної відкритості та ефективного використання публічних ресурсів [5]. У цьому контексті комунікаційна політика держави відіграє важливу роль у формуванні довіри та стабілізації економічних очікувань.

Наукові дослідження свідчать, що поєднання інституційного та поведінкового підходів дозволяє глибше пояснити механізми функціонування публічних фінансів у кризових умовах [3]. Інституційні зміни, не підкріплені довірою та позитивними очікуваннями, мають обмежений ефект і можуть призводити до зростання соціально-економічної напруженості. Тому стратегічним завданням державної фінансової політики в умовах війни є не лише фіскальна консолідація, а й формування стійкої інституційної довіри.

Таким чином, інституційні трансформації управління публічними фінансами в умовах війни слід розглядати як комплексний процес, у якому економічні очікування та довіра виступають ключовими чинниками ефективності фінансових рішень. Їх урахування дозволяє підвищити адаптивність системи публічних фінансів, забезпечити фінансову стійкість держави та створити передумови для післявоєнного відновлення економіки.

Список використаних джерел

1. Кізима Т., Лободіна З., Горин В., Кізима А. Поведінкові фінанси як методологічний концепт дослідження сфери публічних фінансів в Україні. *Світ фінансів*, № 4 (73). 2022. С. 8-21. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/b806f8c7-6446-4b67-a3b7-c6f6ad8081f9/content>

2. Akerlof G., Shiller R. (2009). *Animal Spirits: How Human Psychology Drives the Economy, and Why it Matters for Global Capitalism*. Princeton: Princeton University Press. P. 155-157. URL: <https://cognitioncommerce.ca/wp-content/uploads/2025/01/animal-spirits-how-human.pdf>
3. Musgrave R., Musgrave P. *Public Finance in Theory and Practice*. New York: McGraw-Hill, 1989.
4. North, D. C. (1990/2012). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press. URL: [10.1017/CBO9780511808678](https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678)
5. OECD (2022). *Building Trust to Reinforce Democracy: Main Findings from the 2021 OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions, Building Trust in Public Institutions*, OECD Publishing, Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/b407f99c-en>